

МОВНІ ЗАСОБИ ІНТИМІЗАЦІЇ ПОЕЗІЇ В ПРОЗІ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ

У статті розглянуто синтаксичні засоби та стилістичні прийоми інтимізації поезії в прозі Ольги Кобилянської. Визначено, що такі мовні одиниці є чинником творення жанрової специфіки поезії в прозі авторки. На основі аналізу творів здійснено спробу виокремити основні мовні засоби, які допомагають досягти ефекту зближення авторки з читачем, зокрема акцентовано увагу на парцеляції, риторичних питаннях, експресивній пунктуації, імперативі та повторі. Окреслено напрямки подальших наукових досліджень.

Ключові слова: інтимізація, поезія в прозі, парцеляція, риторичні питання, експресивна пунктуація, імператив, повтор.

Зайцева Ю. Г. Языковые средства интимизации поэзии в прозе О. Кобылянской.

В статье рассмотрено синтаксические средства и стилистические приёмы интимизации поэзии в прозе Ольги Кобылянской. Определено, что такие языковые единицы являются фактором создания жанровой специфики поэзии в прозе автора. На основе анализа произведений предпринята попытка выделить основные языковые средства, которые помогают достичь эффекта сближения автора с читателем, в частности акцентировано внимание на парцелляции, риторических вопросах, экспрессивной пунктуации, императиве и повторе. Очерчены направления дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: интимизация, поэзия в прозе, парцелляция, риторические вопросы, экспрессивная пунктуация, императив, повтор.

Zajtseva Yu. H. The Linguistic Means of Olga Kobylianska's Poetry-in-Prose Intimacy. The article considers the syntactic means and stylistic receptions of Olga Kobylianska's poetry-in-prose intimacy. O. Kobylianska's poetry-in-prose differs by inimitable innovative style, the expressivity of the art word. It is defined that language units are the factors of genre specifics creation of the author's poetry-in-prose. On the basis of the works analysis the attempt is made to emphasize the essential linguistic means which help to reach effect of the author and the reader approaching; in particular the attention is focused on the parceling, rhetorical questions, expressional punctuation, imperative and repetition. The analysis of Olga Kobylianska's poetry convincingly confirms the author's wide use of the various syntactic, graphic and stylistic means of intimacy which the author creatively interweaves into the structural outline of the works. The conclusion is made that prospect of the subsequent researches is studying in comparative aspect of author's language intimacy interpretation in the poetry-in-prose of other representatives of Ukrainian literature in the late XIX – at the beginning of XX century.

Keywords: intimacy, poetry-in-prose, parceling, rhetorical question, expressional punctuation, imperative, repetition.

У світлі останніх здобутків комунікативної лінгвістики актуальним є вивчення мовних засобів, які використовує автор для того, щоб справити необхідний вплив на читача. Дослідженням цього питання протягом значного часу займалися такі лінгвісти, як М.М. Бахтін, С.В. Амвросова, О.П. Карпенко, А.В. Корольова – у художніх текстах; Л.В. Славгородська, М.М. Кожина – у наукових; Л.Р. Дускаєва, В.І. Коньков – у публіцистичних [1, 3, 4, 8, 9]. Досягнути поставленої мети твору, розкрити його ідею автор може за допомогою прийомів та засобів інтимізації. Оскільки вивчення мови поезії в прозі в такому аспекті не було предметом спеціального розгляду лінгвістів, уважаємо

дослідження інтимізації на всіх мовних рівнях таких творів важливим для з'ясування характерних рис мовної особистості окремого письменника.

Предметом вивчення в цій статті стали мовні засоби інтимізації як чинник творення жанрової специфіки поезії в прозі Ольги Кобилянської.

Мета полягає у виявленні особливостей використання мовних засобів інтимізації в стилістичній і семантичній організації текстів поезій у прозі цієї письменниці.

Поезії в прозі є вагомим явищем у творчості Ольги Кобилянської. Більшість її мініатюр написана в період душевного пригнічення, тоді, коли поетеса відчувала біль від нерозділеного кохання. Саме тому ці твори наскрізь пронизані психологізмом, інтимністю. Авторка намагалася вихлюпнути свій біль, вербалізувавши свої відчуття.

Художня інтимізація мови поезій у прозі Ольги Кобилянської забезпечується різноманітними синтаксичними засобами та стилістичними прийомами. Її твори позначені високим ступенем персоніфікації, чітко вирізняються елементи, що характеризують чи саму авторку, чи стан, в якому вона перебуває. Персоніфікація є важливою ознакою діалогічної, інтимізованої оповіді, що характеризується суб'єктивно-оцінною модальністю, дає змогу створити ефект емоційно-інтелектуального спілкування з читачем.

Специфічним та дієвим засобом інтимізації розповіді є **наказовий спосіб дієслова (імператив)**, що передає умовну просторово-часову (й подекуди психологічну) близькість адресанта з адресатом.

Імператив використовується авторкою як засіб діалогізації, включення прямого, емоційного звертання до узагальненого, не названого іменем адресата: *Слухайте! Зачиніть двері, збийтесь у гурток, спиніть у собі віддих — і слухайте!; Пустині дайте мені!; А от послухайте, яка хмара сліз здійсмається з неї й гуляє!* (Мої лілеї).

Спонування письменницею читача привернути увагу сприяє встановленню контакту, актуалізує та регулює його сприймання. Усе це створює умови для психологічного зближення комунікантів. Авторка не приховує свого наміру ввійти в безпосередній контакт із читачем, допомогти йому правильно інтерпретувати текст, а отже, такі засоби сприяють інтимізації.

У проаналізованих творах поширеним засобом інтимізації є **парцеляція**. Використовуючи її, поетеса передає емоційно-психічний стан ліричної героїні. Авторка ніби створює «ефект присутності», що, у свою чергу, забезпечує емоційний вплив на читача: *Майже чутно впали листки темно-червоної рожі на білу плиту мармуру. Спершу один листок, потім три, чотири, далі ще більше, нарешті майже всі* (Рожі); *Іменно довгими сумерками воно зближається. Все на крок. І стане* (Восени); *Тепер я тебе кличу. Думай собі, що се голос не людський, а голос сліпця тебе кличе. Не чутно...так якось без усякої просьби... так собі якось... бо і як мені просьбу викладати в слова, як "Сонечко ти моє Боже, святе!" — а потом додати: "Я осліп..."* (Сліпець).

У поезіях у прозі Ольга Кобилянська часто використовує абзацну парцеляцію, коли парцелят виділено не лише в окреме речення, але й в окремі абзаци:

Коло неї дві грубошії дикі рожі з ясно-зеленими листками.

Стіл, що на ньому склянка стоїть, із білого мarmуру.

Гло — брунатно-золоте.

Тут же і притулена засвічена лампа.

Повітря — парне.

Чи вони дрімали?

Ледве. Виглядало так, якби радше ждали чогось нового, чогось казочного...

(Рожі).

Деякі вчені відзначають, що своєрідна ритмомелодика, яка супроводжує парцеляцію, наближає функціональне значення сполучника *і* до підсилювальної частки [10: 10]: *Потому мого товариша випустили на волю. Він побачив одного дня сонце, і його випустили, його забрали люди хутко між себе, а мене пустили тому, бо порішили, що мені вже ніяк сонця не оглядати; і дали — товариші мої дали мені костур на дальше життя.*

І я ходжу по світі.

То є, я лиш хотів сказати, що рушаюся з місця на місце. І хоч мені відомо, що я вже ніколи більше сонця в житті не побачу, я сліуюся все-таки його побачити (Сліпець).

Отже, парцеляція впливає на створення стилістичного фону інтимізації. Найчастіше поетеса застосовує її для втілення емоційної настанови. Фраза, побудована в такий спосіб, стає чітко ритмізованою, сповненою експресивних конотацій.

Домінувальною рисою мови Ольги Кобилянської є постійна апеляція до читача, яка створює ефект діалогічності, а відтак й інтимізації художньої оповіді. Одним із мовних засобів такої діалогічності, що його активно використовує авторка, є **риторичні питання**. Риторичні фігури реалізують додатковий зміст, змушуючи читача замислитися над філософією життя. Зокрема, риторичні питання пробуджують відчуття ініціативи, створюють умови для спільних з авторкою роздумів, скорочують дистанцію між читачем та нею: *І чому ж було нам у наших гори вдвох добре? (Сліпець); Вони так вимоделивали мене, що в кожній хвилі я був вразливий на штуку і красоту. А се велике добро, правда? Коли чоловік отворить очі і все може прочитати! (Поети); Чи так виглядали пуп'янки? (Рожі).*

Експресивна пунктуація, якою насичена аналізована поезія в прозі О. Кобилянської, актуалізує різноманітні стилістичні прийоми, зокрема й риторичне питання, стимулюючи увагу читача і спонукаючи його до спільних роздумів:

Самотність — убога?

Хто се докаже?

Куди?

Господи великий! — куди? (Мої лілеї).

Особливо часто для виділення важливих комунікативних елементів у тексті використовує авторка три крапки. Показово багата на цей пунктуаційний знак поезія «Акорди»: *Я чую його ось тут і тут... як він іде... то тут з'явиться, то там... небавом почую, як він перейде попри мої двері...; Він такий поважний... такий добрий... оттакий солодкий усміх для втомленого серця, що*

даремно благало про нього людей...; Опустивши зажурені головки, вони оглядаються і прощаються: “Ми вже ніколи не повернемо, горде життя!.. ми вже не повернемо... ми останні... дай хоч дні прожити...” І тихо ступають тихою дорогою до тебе, щоб там зів’янути...; Так тихо й пусто, як перше... так мертво у буйній зелені, що жаль находить на мене.

Сприймаючи ці частини тексту, читач відчуває драматизм, напругу переживань ліричної героїні, тому співпереживає, хоче зблизитися, відчутти ті ж емоції, що відчуває вона.

У такий спосіб оповідачка здійснює відразу декілька важливих кроків для досягнення ефекту зближення з читачем, залучення його до співпереживання: імітує усне мовлення, привертає увагу читача до виділеного речення, акцентуючи смислові центри. Така щирість адресанта, безсумнівно, скорочує оповідну дистанцію і сприяє інтимізації оповіді.

Ще одним графічним засобом інтимізації є засоби стилістичних прийомів **графічної образності**. Як зазначає І.В. Арнольд, графічна образність – це поділ тексту на абзаци або вірша на строфи, фігурна поезія [2: 315].

Серед проаналізованого матеріалу трапляється значна кількість прийомів графічної образності, що, на нашу думку, сприяють інтимізації оповіді, викликаючи в читача враження співприсутності, залученості до світу ліричної героїні, це передусім абзацне вирізнення кожного речення:

Уліс зайшла я.

Так тихо довкола.

Тут тиша і холод – такі великі, що аж мені лячно.

Теплими словами хочу оживити його і себе і кажу ті слова.

Луна не йде (Акорди);

Аж ось вона стала.

Чи вже добігла? Не знає.

Думає, що добігла. Врізні боки нею кидало. Високими, свавільними скоками гнала вперед, а тепер зупинилася.

Її очі відкрилися широко.

Жде так непорушно, аж тремтить.

Що се? Постріл пішов лісом (Мої лілеї).

Слід зазначити, що такі графічні прийоми, як пунктуаційні знаки риторичності, редульковані пунктуаційні знаки, не мають самостійної смислової сили і лише посилюють змістове вираження інтимізації.

Повтор як стилістичний прийом створює «враження емоційного напруження, ліричного згущення переживань» [5: 199]. Низка повторів, що застосовує поетеса, дає змогу відчутти її стан, її міркування: *І уклали округ нього мавп і шимпанзе, і знов мавп, і знов шимпанзе.*

А щоби не бачив своє море і жалю не мав, вибрали йому його очі, а вложили очі скляні, дивиться він заодно скляними очима тими на тії мавпи і шимпанзе. І засуджений він на те, доки жити буде, – глядіти на мавпи і шимпанзе. А наостанку звикне. «Нема моря, – скаже, – а є лиш мавпи і шимпанзе, мавпи і шимпанзе. А всі вони кличуть враз із ним, як пристойть мавпам і шимпанзе: «Нема моря, а є лише мавпи і шимпанзе, мавпи і шимпанзе...» Таке нагнітання повторів – назв тварин, що асоціюються з певною категорією людей і мають

виразну негативну конотацію, дає підстави для висновку, що ця поезія в прозі написана у важкому душевному стані, в якому перебувала авторка, отримавши листа від свого обранця серця з відмовою від її кохання.

Таким чином, поезія в прозі О. Кобилянської відзначається яскравим новаторським стилем, експресивністю художнього слова. Вона не була прихмою її творчої долі, бо зумовлена внутрішньою потребою загоїти сердечні страждання, що підкреслює і сама письменниця: «Всі дрібні поезії в прозі – це “краплі моєї крові”. Повставали з хвилин, де я чула себе понижуванною, скривдженою, несправедливо осуджуванною, одним словом... Я плакала поезіями в прозі» [6: 216]. Аналіз поезій Ольги Кобилянської переконливо засвідчує широке використання авторкою різноманітних синтаксичних і графічних засобів та стилістичних прийомів інтимізації, які вона творчо вплітає в структурну канву творів.

Перспективою подальшого досліджень є вивчення в порівняльному аспекті інтимізованого авторського мовлення в поезіях у прозі інших представників українського письменства кінця ХІХ – початку ХХ століття, зокрема М. Коцюбинського та В. Стефаника.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Амвросова С. В.** «Диалогические» отношения в художественном тексте // Принципы функционирования языка в его речевых разновидностях. – Пермь, 1984. – С. 33-41.
2. **Арнольд И. В.** Стилистика. Современный английский язык: [учеб. для вузов] / И. В. Арнольд. – 5-е изд., испр. и доп. – М.: Флинта: Наука, 2002. – 384 с.
3. **Бахтин М. М.** Собр. соч. в 7-ми томах: Работы 1940-1960 гг. / М. М. Бахтин – М.: Русские словари, 1996. – Т.5. – С. 159-206.
4. **Дускаева Л. Р.** Диалогическая природа газетных речевых жанров. [под ред. М.Н.Кожинной] / Л. Р. Дускаева. – 2-е изд., доп. и испр. – Санкт-Петербург, СПбГУ : Филол. факультет, 2012. – 274 с.
5. **Жирмунский В. М.** Теория литературы. Поэтика. Стилистика / В. М. Жирмунский – Санкт-Петербург, 1977. – 409 с.
6. **Кобилянська О. Ю.** Слова зворушеного серця / О. Кобилянська. – К.: Дніпро, 1982. – 446 с.
7. **Кобилянська О. Ю.** Збірник творів: у 10 т. / О. Кобилянська. Новели. Оповідання. Поезії в прозі. – Чернівці: Букрек, 2013. – Т.1 – 476 с.
8. **Королюва А. В.** Типологія нарративних кодів інтимізації в художньому тексті: [монографія] / А. В. Королюва. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2002. – 267 с.
9. **Славгородская Л. В.** О функции адресата в научной прозе / Л. В. Славгородская // Лингвистические особенности научного текста. – М.: Наука, 1981. – С. 93-102.
10. **Шевченко Т. В.** Парцелляція в українському поетичному мовленні другої половини ХХ століття: автореф. дис. ... канд. філ. наук: 10.02.01 / Т. В. Шевченко. – Дніпропетровськ, 2007. – 21 с.

Зайцева Юлія Георгіївна – аспірант кафедри української мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Україна, м. Харків, вул. Валентинівська, 2.

tel: +38 050-214-75-18

E-mail: julia.zaitseva2015@gmail.com

http://orcid.org/0000-0003-4269-5552

Zaitseva Yulia Heorgiivna – Postgraduate Student at the Ukrainian Language Department, G.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Ukraine, 61168, Kharkiv, Valentynivska Str., 2.